

Kristillinen taide

Kesä ja syksy 2017



Rakkaudesta musiikkiin ja elämään

Joel Hallikainen – s. 3

Luonto on Luojan taidetta – s. 8

Unelmasta elokuviksi. Kristian-elokuvat – s. 17

Turun tuomiokirkko – taidetta ja historiaa ulkoa
ja sisältä – s. 24



Kristillinen taide -verkkolehti

Tämä uusi verkkolehti on nimeltään Kristillinen taide. Sen tarkoitus on lisätä tuulta kristillisen taiteen purjeeseen.

Taide on lahja Jumalalta. Jumalan luomaa taidetta ovat ihmiset, eläimet, luonto ja koko maailmankaikkeus. Jumalan lahjoittamaa taidetta ovat myös sanataiteet (kirjallisuus ja runonlausunta), säveltaide (musiikki), elokuva- ja mediataiteet, kuvataiteet, käsityötaiteet, tanssitaiteet, teatteri- eli näyttämötaiteet, taideteollisuus ja taiteellinen suunnittelu sekä arkkitehtuuri eli rakennustaide.

Tässä verkkolehden ensimmäisessä numerossa aiheina ovat **Joel Hallikainen, luonto, Kristian-elokuvat ja Turun tuomiokirkko.**

Kiitos, että luet tätä uutta verkkolehteä!

Lehden tiimin puolesta
päätoimittaja Mirva Peltola

Päätoimittaja:
Mirva Peltola
mirva.peltola@gmail.com
puh. 040 820 9949

Lehden ulkoasu ja taitto:
Mirva Peltola

Toimittaja:
Anu Alatalo

Julkaisija:
Ilon Purje
www.ilonpurje.fi



Kannen valokuva: Anu Alatalo

Kirjoittaja: Anu Alatalo

”Ihmisen elämässä on kaksi suurta päivää. Se, jona hän syntyi, ja se jona hänelle selvisi, miksi.”

– *Joel Hallikaisen kotisivulta*



Valokuva: Anu Alatalo

Tämä mies on löytänyt kutsumusammattinsa, elämä on hänelle musiikkia ja musiikki elämää, ja hän on elänyt elämäänsä. Joel Hallikainen on saavuttanut taidoillaan, työllään ja karismallaan

useita palkintoja, mutta hän haluaa vielä voittaa taivaallisen palkinnon.

Hallikaiselle paras yleisö on sellainen, jonka silmät hän näkee. Hän haluaa kohdata kuulijansa, olla ihminen ihmiselle. Laulujen ja runojen lomassa ja niiden kautta hän kertoo elämästä, kaikkinen rosoineen. Ja toivosta, jonka Kristus antaa. Jos Hallikainen menettäisi

soittokykynsä, hän jatkaisi evankelistana. Ehkä.



Valokuva: Anu Alatalo

ARMO = Ansioton Rakkaus Minun Osakseni

Siitä hän elää, armosta, ja siitä hän haluaa kertoa toisillekin, siitä, että on Jumala, joka rakastaa. Vuosituhannen alussa Jumala löysi Joelin ja hän Jumalan.

– Jumala on ilmoittanut meille itsestään Jeesuksessa. Mitä muuta hän olisikaan voinut tehdä.

Mikä meille ihmisille riittää, kun tämäkään ei tunnu riittävän. Jeesus on minulle ilmoitus Jumalan olemassaolosta. Ovi, valo, silta ja ikkuna.



Valokuva: Anu Alatalo

Rakkaus ja usko – musiikin ja perheen ohella – antavat Hallikaiselle voimia jokaiseen päivään ja muodostavat hänen elämänsä tärkeimmät säikeet. Rakkaus on myös hänen inspiraationsa lähde. Usko on vaikuttanut niin, että pelot ovat vähentyneet, ja hän on myös hyväksynyt oman kuolevaisuutensa.

– Jumalan lapsena en pelkää osaani. Olkoon niin.

Kuitenkin esiintymiset jännittävät edelleen, ja se inhottaa Hallikaista.

Gospelkonsertteja vuodesta 2004

Uusi elämänsuunta avasi uudenlaisen reitin keikkaelämään. Valikoimiin tulivat kirkko- ja gospelkonsertit. Hallikainen toivoo voivansa jatkaa näitä mieluisia esiintymisiä vielä pitkään.

– Gospelkeikoilla olen usein kokenut suurta yhteyttä ja kosketusta.

Jumala on varjellut Hallikaista monella tavoin, mutta myös hänen kauttaan. ”Musiikkisi on pelastanut henkeni” on paras palaute, jonka Joel on saanut. Hallikaisen laulut antavatkin kipeille tunteille sanat, sillä ne ovat yleensä syntyneet kivusta, särystä ja tarpeesta löytää ilo. Hengellisissä lauluissa soi myös iankaikkinen toivo.

Internetin seuraus

Joel Hallikainen kannustaa muusikoksi mieliviä kuuntelemaan sydämensä ääntä ja sulkemaan korvansa lannistajilta, sillä tuulinen lava on kaikille vapaa. Hän itse sai kuulla keski- ja ammattikoulussa, ettei hän voisi saada elantoaan musiikista ja ihmisiä kohtaamalla. Elämäkoulu antoi toisen opin, ja vielä vuosikymmenten jälkeen hän jatkaa esiintymisiä. Nykyisin elanto musiikista on kuitenkin tiukentunut.

– Internet on viemässä ja on jo vienyt merkittävän osan muusikkojen leipää jakamalla musiikin ilman korvausta kuulijoille. Musiikin tekemisen

kulut ovat kuitenkin aina samat. Levyn tekeminen maksaa minimissäänkin 5 000–7 000 €, ja jos kuulijat eivät osta levyjä, jokainen ymmärtää mitä siitä seuraa. Sama kuin jos sinun työstäsi ei maksettaisi sinulle palkkaa. Parturi, leipuri, muurari, maalari, opettaja, lääkäri... ei palkkaa tehdystä työstä. Mieti. Tämän katastrofin ja suuren vääryyden jäljet alkavat näkyä kymmenen vuoden kuluttua. Tuloksena on tasapäinen harrastelijoiden joukko ja miljoona syntymätöntä laulua ja työttömät muusikot. Tilanne on katastrofi. Konkurssi. Olen tästä erittäin surullinen ja toivon, että asiantilaan löytyy ulospääsy.

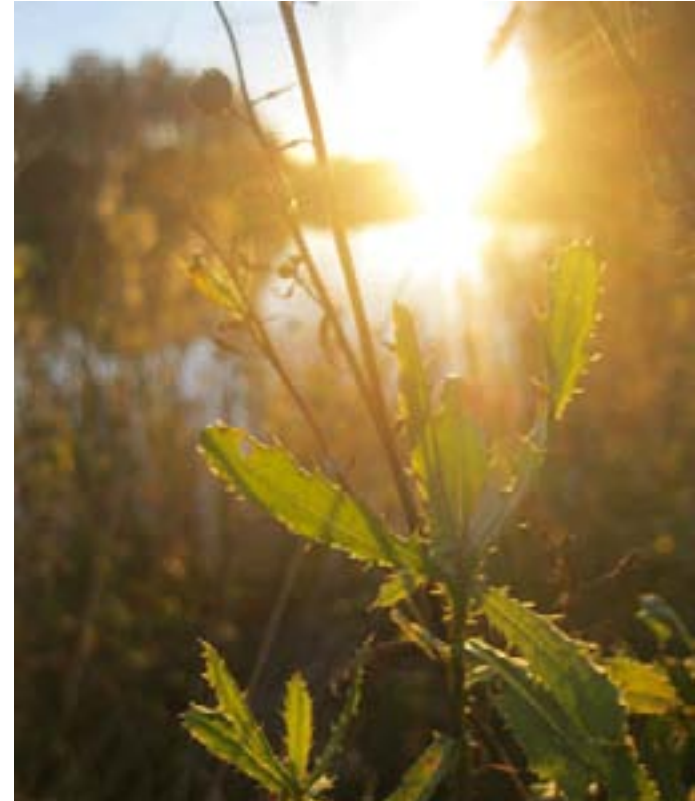
– Jos musiikkiala kiinnostaa, kannattaa rukoilla Jumalalta tietoa itsensä ja kutsumuksensa suhteen, jotta Jumala saa näyttää oikean paikan, Hallikainen kehottaa. Jumala kyllä vastaa.

Syntynyt 11.10.1961 Turussa
Asuu Raisiossa
Vaimo ja viisi lasta
Rentoutuu Vespa-lenkeillä ja mökillä saunaa lämmittäessä

Joelin elämän tärkeitä taitekohtia:
12-vuotiaana sai kitaran ensimmäisen kerran käteensä
17-vuotiaana ensimmäinen oma kitarakeikka yksin
24-vuotiaana tuli isäksi
31-vuotiaana ensiesiintyminen televisiossa
40-vuotiaana alkoi tehdä gospelkonsertteja
52-vuotiaana tuli isoisäksi



Valokuva: Anu Alatalo



Valokuva: Anu Alatalo

Lähteet:

Joel Hallikainen

www.joelhallikainen.com

Wikipedia

LUONTO ON LUOJAN TAIDETTA

Kirjoittaja: Anu Alatalo

Oletko koskaan tullut ajatelleeksi, että luonto peittäisi Telluksen maa-alan kokonaan, ellei ihminen olisi rakentanut kaupunkia ja teitä? Kaupungeissa asuminen voi hämärtää riippuvuuttamme luonnosta. Kuitenkin ruokamme tulee suoraan tai välillisesti luonnosta, monilla on lemmikkejä, hengitämme ilmaa, monet kasvattavat huonekasveja kodeissaan tai haaveilevat puutarhasta. On tehty tutkimuksia luonnon vaikutuksesta ihmisen hyvinvoinnille: terveyshyötyjä aletaan saavuttaa merkittävästi jo 15 minuutissa ”metsäänmenosta”, mutta jo luontokuvan katselu

hoitaa ihmistä. Luonto ja sen rakenteet inspiroivat muun muassa taiteilijoita, insinöörejä, arkkitehtejä ja lääketutkijoita. Luonto ei tarvitse meitä, mutta me tarvitsemme luontoa.

Luojamme teki ylivermaisessa viisaudessaan täydellisen elinympäristön suunnittelemaan ihmiselle. Jumala loi tyhjästä kaiken noin 6 000 vuotta sitten. Kodin, ravinnon ja seuran, tekijä asuinalueemme valaistuksenkin yö- sekä päiväajaksi. Kun kaikki oli valmiina, hän teki asukkaat, miehen maan tomusta ja naisen miehestä.



Valokuva: Anu Alatalo

Jostain syystä kaikkivaltias Jumala käytti niinkin kauan kuin kuusi päivää kaikkeen tähän. Ehkäpä meidän ihmisten vuoksi, antaakseen meille viikkomallin tehdä kuusi päivää työtä ja yksi levätä.



Valokuva: Anu Alatalo

Kaikki, ihminen mukaan lukien, oli täydellistä ja hyvää tekijämme mukaan. Kuolema ja kärsimys tulivat kuvioihin vasta syntiinlankeemuksen seurauksena. Nyt elämme monin tavoin vajavaisessa maailmassa. Myöhemmin tulee Raamatun mukaan aika, jolloin Luoja käärii taivaat kokoon kuin kirjakäärön ja polttaa tulesa tämän pilalle menneen maailman ja luo uudet taivaat ja uuden maan, jossa

vanhurskaus asuu. Siellä ei ole enää kuolemaa, sairautta eikä mitään muutakaan pahaa. Sinne pääsee vain yhdellä tavalla: Jeesuksen Kristuksen kautta, uskomalla häneen – Jeesus on tie, totuus ja elämä.

Kekseliäs ja taitava Luojamme teki ihmisen omaksi kuvakseen. Tuon kuvan myötä meilläkin on kyky nähdä kauneutta, tehdä taidetta ja suunnitella asioita. Käytettävissämme on Jumalan antamat tarvikkeet, emme pysty Luojamme tavoin antamaan elämää, tekemään edes yhtä elävää voikukkaa. Taiteellamme voimme kuitenkin ylistää häntä ja ilahduttaa lähimmäisiämme. Jumala Isänä varmasti iloitsee siitä, että käytämme hänen antamiaan lahjoja – aivan kuten maallinen isä iloitsee lapsistaan ja haluaa antaa heille hyviä asioita.

Taiteilijoiden taiteilijan luoma kauneus ei ole vain pintaa. Hän ulottaa täydellisen kauniit rakenteet ja osaset aivan mikroskooppiselle tasolle asti. Vasta nykyään voidaan

nähdä nuo pienimmätkin ihmeet.
Vertaansa vailla ovat vaikkapa



Valokuva: Anu Alatalo

lumihiutalet, solut sekä
kaksoiskierteinen DNA. Luojan
luomisteot ovat täydellistä taidetta.

Luonto on lähellä kotiamme
ja sitä voi ihailla ikkunoista.
Vuodenkiertoa on mielenkiintoista
seurata läheltä. Turku on varsin
vehreä kaupunki ja luontoon on
helppo poiketa. Luonto merkitsee
minulle paljon. Kaipaan päästä
viikoittain useita kertoja metsään,
puistoon tai veden äärelle.

Se rentouttaa, mutta myös virkistää.
Eläinten touhujen katselu on myös
hauskaa ja niitä
katsellessa moni
murhe unohtuu
tai saa oikeat
mittasuhteet. Luonto
on siitä ihmeellinen,
ettei siihen kyllästy.
Päin vastoin,
aina se on yhtä
ihmeellinen paikka
ja tuntuu, että mitä
vanhemmaksi tulen
sitä enemmän haluan
viettää siellä aikaa.
Luojan luomistekoja

ihastellessa tunnen itseni
rakastetuksi ja sopivan pieneksi.
Miten kaunista, ajattelen usein
ja kiitän Isääni näkemästäni ja
kokemastani.



Valokuva: Anu Alatalo

Luomiseen liittyviä raamatunkohtia:

Sillä hänen näkymätön
olemuksensa, hänen iankaikkinen
voimansa ja jumalallisuutensa,
ovat, kun niitä hänen teoissansa
tarkataan, maailman luomisesta asti
nähtävinä – –. Room. 1:20

Uskon kautta me ymmärrämme,
että maailma on rakennettu Jumalan
sanalla, niin että se, mikä nähdään,
ei ole syntynyt näkyväisestä. Hebr.
11:3



Valokuva: Anu Alatalo



Valokuva: Anu Alatalo

Alussa loi Jumala taivaan ja maan. Ja
maa oli autio ja tyhjä, ja pimeys oli
syvyyden päällä, ja Jumalan

Henki liikkui vetten päällä. Ja
Jumala sanoi: ”Tulkoon valkeus”.
Ja valkeus tuli. Ja Jumala näki, että



Valokuva: Anu Alatalo

valkeus oli hyvä; ja Jumala erotti valkeuden pimeydestä. Ja Jumala kutsui valkeuden päiväksi, ja pimeyden hän kutsui yöksi. Ja tuli ehtoo, ja tuli aamu, ensimmäinen päivä. 1. Moos. 1:1–5



Valokuva: Anu Alatalo

Ja Jumala sanoi: ”Tulkoon taivaanvahvuus vetten välille erottamaan vedet vesistä”. Ja Jumala teki taivaanvahvuuden ja erotti vedet, jotka olivat taivaanvahvuuden alla, vesistä, jotka olivat taivaanvahvuuden päällä; ja tapahtui niin. Ja Jumala kutsui vahvuuden taivaaksi. Ja tuli ehtoo, ja tuli aamu, toinen päivä. Ja Jumala sanoi: ”Kokoontukoot vedet, jotka ovat taivaan alla, yhteen paikkaan,

kuivan maaksi, ja paikan, mihin vedet olivat kokoontuneet, hän kutsui mereksi. Ja Jumala näki, että se oli hyvä. 1. Moos. 1:6–10

Ja Jumala sanoi: ”Kasvakoon maa vihantaa, ruohoja, jotka tekevät siementä, ja hedelmäpuita, jotka lajiensa mukaan kantavat maan päällä hedelmää, jossa niiden siemen on”. Ja tapahtui niin: maa tuotti



Valokuva: Anu Alatalo

niin että kuiva tulee näkyviin”. Ja tapahtui niin. Ja Jumala kutsui

vihantaa, ruohoja, jotka tekivät siementä lajiensa mukaan, ja puita, jotka lajiensa mukaan kantoivat hedelmää, jossa niiden siemen oli.

Ja Jumala näki, että se oli hyvä. 1. Moos. 1:11–12

Ja tuli ehtoo, ja tuli aamu, kolmas päivä. Ja Jumala sanoi: ”Tulkoot valot taivaanvahuuteen erottamaan päivää yöstä, ja olkoot ne merkkeinä osoittamassa aikoja, päiviä ja vuosia, ja olkoot valoina taivaanvahuudella paistamassa maan päälle”. Ja tapahtui niin: Jumala teki kaksi suurta valoa, suuremman valon hallitsemaan päivää ja pienemmän valon hallitsemaan yötä, sekä tähdet. Ja Jumala pani ne taivaanvahuuteen, paistamaan maan päälle ja hallitsemaan päivää ja yötä ja erottamaan valon pimeästä. Ja Jumala näki, että se oli hyvä. 1. Moos. 1:13–18

Ja tuli ehtoo, ja tuli aamu, neljäs päivä. Ja Jumala sanoi: ”Viliskööt vedet eläviä olentoja, ja lentäkööt linnut maan päällä, taivaanvahuuden alla”. Ja Jumala loi suuret merieläimet ja kaikkinaiset liikkuvat, vesissä vilisevät elävät olennot, kunkin lajinsa mukaan, ja kaikkinaiset siivekkäät linnut, kunkin lajinsa mukaan. Ja

Jumala näki, että se oli hyvä. Ja Jumala siunasi ne sanoen: ”Olkaa hedelmälliset ja lisääntykää ja täyttäkää meren vedet, ja linnut lisääntykööt maan päällä”. Ja tuli ehtoo, ja tuli aamu, viides päivä. Ja Jumala sanoi: ”Tuottakoon maa elävät olennot, kunkin lajinsa mukaan, karjaeläimet ja matelijat ja metsäeläimet, kunkin lajinsa mukaan”. Ja tapahtui niin: Jumala teki metsäeläimet, kunkin lajinsa mukaan, ja karjaeläimet, kunkin lajinsa mukaan, ja kaikki maan matelijat, kunkin lajinsa mukaan. Ja Jumala näki, että se oli hyvä. 1. Moos. 1:19–25

Ja Jumala sanoi: ”Tehkäämme ihminen kuvaksemme, kaltaiseksemme; ja vallitkoot he meren kalat ja taivaan linnut ja karjaeläimet ja koko maan ja kaikki matelijat, jotka maassa matelevat”. Ja Jumala loi ihmisen omaksi kuvaksensa, Jumalan kuvaksi hän hänet loi; mieheksi ja naiseksi hän loi heidät. Ja Jumala siunasi heidät, ja Jumala sanoi heille: ”Olkaa hedelmälliset ja lisääntykää ja täyttäkää maa ja tehkää se itsellenne alamaiseksi; ja vallitkaa meren

kalat ja taivaan linnut ja kaikki maan päällä liikkuvat eläimet”. Ja Jumala sanoi: ”Katso, minä annan teille kaikkinaiset siementä tekevät ruohot, joita kasvaa kaikkialla maan päällä, ja kaikki puut, joissa on siementä tekevä hedelmä; olkoot ne teille ravinnoksi. Ja kaikille metsäeläimille ja kaikille taivaan linnuille ja kaikille, jotka maassa matelevat ja joissa on elävä henki, minä annan kaikkinaiset viheriät ruohot ravinnoksi”. Ja tapahtui niin. Ja Jumala katsoi kaikkea, mitä hän tehnyt oli, ja katso, se oli sängen hyvää. Ja tuli ehtoo, ja tuli aamu, kuudes päivä. 1. Moos. 1:26–31

Lähteet:

Raamattu (1933/1938-käännös):

- 1. Moos. 1:32–3:24
- Joh. 14:6
- Ilm. 6:14; 21:1, 4

<http://www.luontoon.fi/retkeilynabc/terveyttajahyvinvointialuonnosta>



Valokuva: Anu Alatalo

<http://www.tekniikkatalous.fi/innovaatiot/mallina-3-luonnon-ihmetta-uusi-materiaali-tiivistaa-vetta-ilmasta-10-kertaa-aiempia-tekniikoita-tehokkaammin-6534796>

<http://yle.fi/aihe/artikkeli/2016/04/22/kalmarin-nokka-simpukan-helmiainen-silkkitu-luonnon-fiksut-biomateriaalit>

UNELMASTA ELOKUVIKSI

Kirjoittaja: Anu Alatalo

John Bunyan julkaisi vuonna 1678 kuuluisan romaaninsa Kristityn vaellus. 300 vuotta myöhemmin hänen kirjansa pohjalta on tehty kaksiosainen

suomalainen kristillinen fantasiaelokuva Kristian.

Lähes nollabudjetti, noin 120 ei-ammattilaista, joista



Koivutaulut raamatunkohdilla. Laita lempikohtasi tai valitse valmiista. Teen myös muita puutuotteita ja tukkien tuppeensahausta.

Jhirkoski Tmi
Jaakko Hirvikoski

Sähköposti: jhirkoski@hotmail.com

Facebook: Tmi Jhirkoski

Puhelin: 040 7766 932

Osoite: Vehkakorventie 567, 38300 Sastamala



kaukaisimmat Kanadasta ja Floridasta asti, useita kuvauspaikkoja, Suomen sää. Kuulostaa mahdottomalta yhtälöltä. Mutta kun mukaan otetaan Jumala, joka säät ja ilmat säättää ja vaikuttaa ihmisissä tahtoa ja tekemistä, mahdottomastakin tulee mahdollista. Ensimmäinen osa Kristiania sai ensi-iltansa maaliskuussa 2016, toinen osa saman vuoden syksyllä.

Kaksi miestä ja sama Jumalan antama näky

Kaksi saarijärveläistä uskovaa miestä olivat jo aiemmin toimineet yhteisissä projekteissa. *Martti Takalolla* ja *Tarmo Moisiolla* paloi halu tehdä sadan vuoden taakse sijoittuva elokuva Kristityn vaellus -kirjan pohjalta. Martti oli aiemmin kirjoittanut kirjasta lapsille sopivan version, ja sitten valmistui myös elokuvan käsikirjoitus. Miehet kasasivat tiimin yli seurakuntarajojen ja toteuttivat unelmansa. Rahoitus järjestyi parin seurakunnan, sponsoreiden (yksityisiä ja firmoja), kahvitusten

sekä henkilökohtaisten panostusten kautta. Ilman arvokasta talkootyötä elokuvat olisivat kuitenkin jääneet syntymättä.

Jumala järjesti kuvausolosuhteet

Puolentoista vuoden aikana kuvauspäiviä oli yli 30, niistä pääosa ulkona, mutta kaikkiin Jumala järjesti kunkin kohtauksen tunnelmaan sopivan sään juuri oikeaan aikaan. Vasta kun viimeinen kuvaus oli purkitettu, valtava sadekuuro kasteli kuvausryhmän läpikotaisin. Se oli ensimmäinen kerta. Tieto Jumalan tarkasta johdatuksesta tekee Kristian-elokuvien kokemisesta vielä merkittävämmän. Siinä katselee ihmettä.

Elokuvien luontopätkiä ja musiikkia ei ole suotta kehuttu. Henkeäsalpaavan kauniit Keski-Suomen, Lapin ja Norjan maisemat eivät vain vilahda ohimennen, vaan ovat näyttämönä lähes koko ajan. Ihmiskäsin tehdyt lavasteet, puvustus ja maskeerauskin ovat toki upeita, ja rakennukset

vuosisadan takaa. Jani Utraisen ja Martti Takalon tekemä huikean kaunis musiikki ohjailee katsojaa tunnelmasta toiseen.

Keskiössä Kristus

Kristianien ymmärtämiseen ei tarvitse olla lukenut Bunyanin kirjaa tai Raamattua. Elokuviissa on vahva Raamattuun pohjautuva sanoma Kristuksesta, joka sovitti tämän maailman synnin ja haluaa pelastaa ihmisen kadotukselta.

Miehet kertovat, että Bunyanin kirjan juonen tavoin elokuvien päähenkilö

Kristian saa synnintunnon sydämeensä ja lähtee sen seurauksena etsimään pelastusta, pois Turmeluksen kaupungista kiusausten ja eksytysten kautta ahtaalle portille. Siellä sydämen



tuska johtaa Golgatalle. Tämä kohta oli nimiroolin esittäjälle, *Miko Puustellille*, ikimuistoinen hetki kuvauksissa. Ristin juurelta alkaa vaeltajan uusi Elämä, ja monien seikkailujen myötä hän oppii syvemmin Jumalan tietä. Viimeisellä rannalla Kristian kirjoittaa omaa tarinaansa ja toivoo pääsyä ulapan toisella puolella hämmöttävään Kultaiseen kaupunkiin. Symboliset roolihahmot, kuten Viha, Narsismi ja Pelko, tekevät kaikkien kohtaamia vaikeuksia konkreettisiksi ja herättävät tunteita sekä laittavat pohtimaan omaa vaellustaan.

Elokuvat ovat tunteiden vuoristorataa, aivan kuten elämämme matkakkin. Paikoin syvissä vesissä kulkeva kerronta ei päästä kuitenkaan toivoa otteestaan. Se on koko ajan taustalla vahvasti. Elokuvien ikärajasuositus, 12 vuotta, on ihan paikallaan. Nuorempia voisi paikoin pelottaa. Kristianit ovat puhuttelevia monin tavoin, ja ainakin allekirjoittaneeseen niiden kautta välittyi kannustava vire periksiantamattomuudesta

suurien vaikeuksienkin keskellä. Matkaa Kultaiseen kaupunkiin kannattaa jatkaa, vaikka mikä olisi. Vaikka kaatuisi, nousee ylös ja jatketaan. Ei-uskovaa voi puhutella Kristianin kamppailu synnintunnon kanssa sekä evankeliumin sana. Vasta uskontielle lähtenyt voi saada konkreettista kuvaa tulevan tien kuopista ja toivoa niistä selviytymiseen. Elokuvat sopivat siis kaikille.

Kristilliset elokuvat Suomessa

– Kristilliset elokuvat ovat erinomainen tapa evankelioida, mutta Suomessa harmillisen vähän hyödynnetty keino, toteaa mieskolmikko.

– Elokuvat tarjoavat matalan kynnyksen tulla evankeliumin äärelle, Puustelli valottaa.

– Elokuvien markkinointi kotimaassamme sen sijaan ei ole helppo tie, kertoo Takalo. Hän listaa monia haasteita: perinteet puuttuvat, rahoitusvaikeudet,

kannattajaverkostoja ei ole, ja lopuksi katsojat odottavat ilmaisia elokuvakokemuksia.

– Elokuvia ja taidetta ylipäätään voisi käyttää missioissa puhujien lisänä evankeliumin jakamisessa, Takalo pohtii.

Missä Kristianit voi nähdä?

Kristianeja on näytetty muun muassa seurakunnissa, kouluilla, elokuvateattereissa ja kunnantaloilla Suomessa, ja Amerikassakin kahdella reissulla. Uusimmat tiedot kiertueaikataulusta löytyvät Kristianin Facebook-sivulta. DVD-paketin voi tilata kotikäyttöön Miko Puustellilta.

DVD-paketin tilaukset: miko.puustelli@gmail.com tai 050 338 4674 tai Mikon Facebook-sivun kautta.

Elokuvat on tarkoitettu kotikäyttöön, julkiseen esittämiseen tarvitaan lisenssi. Elokuvissa on englanninkielinen tekstitys. Ikärajasuositus 12 vuotta.

Kirjan voi lainata kirjastosta tai lukea netissä: <http://www.elisanet.fi/~y619756/pilgrim/>

Miko Puustelli, 40

Kristianin nimiroolin esittäjä

Vaimo ja 9 lasta, Julia-esikoinen kuoli 2005

Pastori-evankelista Fire Strikes Ministries-yhdistyksessä

Kiertää ympäri Suomea julistaen ja näyttämässä Kristianeja ja saa siitä elantonsa

Terveiset kristillisen taiteen tekijöille: ”Go for it!!”

Tarmo Moisio, 60

Kristianin tuottaja

Vaimo ja 3 täysi-ikäistä poikaa

Saarijärveläinen
mediaevankelista

Studio Majakka aloitti
2010. Ensimmäisenä
valmistui Viimeisen
pisaraan -dokumenttielokuva
nyrkkeilijä Timo Aholasta.
Seuraava projekti oli Rabbi-
musiikkinäytelmä ja sitten
Pikku7 -projekti, joka sisälsi
Musasaluuna-sarjan. Sitten
Musasaluuna junior, Santa
Cruz ja viimeisimpänä
Kristian-elokuvat. Näillä on
omat Facebook-sivut.

Terveiset kristillisen
taiteen tekijöille: ”Näkyä,
uskoa, rukousta ja
peräänantamattomuutta.”

Martti Takalo, 60

Kristianin ohjaaja,
käsikirjoittaja ja editoija,
kuvasi lisäksi luontopätkiä ja
sävelsi elokuvan lauluja

Vaimo, aikuiset kaksostytöt
tekivät elokuvan maskeeraukset

Saarijärveläinen luokanopettaja

Tekee vaimonsa kanssa 100
kaunista minuuttia Suomesta
-luontoelokuvaa Suomen
itsenäisyysvuoden kunniaksi

Terveiset kristillisen taiteen
tekijöille: ”Kannattaa toteuttaa
unelmia!”

Lähteet:

Tarmo Moisio
Miko Puustelli
Martti Takalo



TURUN TUOMIOKIRKKO – TAIDETTA JA HISTORIAA ULKOA JA SISÄLTÄ

Kirjoittaja: Anu Alatalo



Valokuva: Anu Alatalo

Turun sydämessä yli 80 metrin korkeuteen kohoava goottilaistyylinen katedraalimme on arkkitehtoninen taideteos jo

itsessään. Yli 700 vuotta Turun tuomiokirkko on seissyt ylväänä Unikankareen mäellä Aurajoen rantamilla Jumalan kunniaksi

rakennettuna kansallispyhäkkönä. Olemassaolollaan se todistaa kristillisestä uskosta ja sen historiasta sekä muistuttaa meitä Jumalan suojeluksesta ja kaikinäkevydestä. ”Henrikki” vihittiin käyttöön 17.6.1300, ja tuolloin sinne mahtui koko kaupungin väki. Kirkko oli kaupungin korkein rakennus, ja kirkonkellojen soitto rytmitti arkea ja pyhiä. Sodat ja lukuisat tulipalot ovat aikojen saatossa muokanneet basilikaa, ensimmäinen ”ukonsyötti” näet saatiin kirkkoon vasta 1791. Turun palossa vuonna 1827 koko sisustus tuhoutui. Entisöintejä ja korjauksia on sen jälkeen tehty aina vuoteen 1979 saakka. Jokaisella kirkon yksityiskohdalla on syy olemassaoloonsa: kirkkorakennuksen fyysiseen luonteeseen tai kristilliseen symboliikkaan kuuluva syy tai rakenteellinen syy. Lisäksi C. L. Engelin suunnittelema tornin yläosa on yhä oiva apu suunnistamiseen kaupungissa.

basilika = kirkon pohjakaavassa on pitkä keskilaiva ja kaksi sivulaivaa, ei poikkilaivaa; keski- ja sivulaivojen katot ovat eri korkeudella keskenään

Henrikki eli Doomi eli pyhäkkö = Turun tuomiokirkko; kirkko oli 1500-luvun uskonpuhdistukseen saakka katolinen ja pyhitetty neitsyt Marialle, pyhälle Henrikille ja pyhälle Eerikille

katedraali = Suomessa tuomiokirkko = kirkko, jossa on piispanistuvin, hiippakunnan pääkirkko

ukonsyötti = ukkosenjohdattimen entisajan nimitys

Keskiajan ihmisen maailmankuva

Katolinen kirkko oli luonut yhtenäiskulttuurin Länsi-Eurooppaan opetustoimensa kautta. Keskiajan ihmisten maailmankuva poikkesi nykyajan valtavirrasta aika tavalla. Vallalla oli yhteisöllisyys ja perhekeskeisyys, eivätkä ihmiset olleet individualisteja kuten nykyään. Ennen lähes kaikki kuuluivat kirkkoon ja myös pyrkivät noudattamaan sen oppeja, ja taivaalliset asiat laitettiin maallisten edelle. Maailmassa kaikki oli riippuvaista Jumalan tahdosta, ja yleisesti uskottiin Raamatun ilmoituksen mukaisesti, että sekä Jumalan luomalla

maailmalla että ajalla on alku ja loppu. Lisäksi ihmisellä käsitettiin olevan vastuu Jumalan edessä. Odotettiin Jeesuksen takaisintuloa tuomitsemaan kaikkia ihmisiä viimeisellä tuomiolla. Tämä maanpäällinen elämä ymmärrettiin tuolloin ainoastaan lyhyeksi työntäyteiseksi välivaiheeksi, jossa yliluonnolliset asiat ja ihmeet olivat todellisia. Erilaisten kriisien (esim. sota, kuivuus, halla, nälänhätä, taudit) ajateltiin olevan Jumalan lähettämiä rangaistuksia syntien tähden. Ihmisten päämäärä oli päästä taivaaseen ja välttää helvetin lieskat, niinpä taiteellakin



Valokuva: Anu Alatalo

pyrittiin uskon herättämiseen ja vahvistamiseen.

Eteinen eli tornihalli

Olen käynyt tuomiokirkossa monet kerrat kahden Turun vuoteni aikana. Vuodesta 1842 alkaen 35 kiviporrasta ovat johtaneet kirkon länsipäädyn pääovelle paksun kiviseinän luo. Samalta vuodelta peräisin oleva, kaupunginarkkitehti P. J. Gylichin suunnittelema, tammikuvioiseksi maalattu ulko-ovi aukeaa paljastaen jylhän, hämärän tornihallin kuin esirippu. Kivirakennuksen kosteahko kylmyys tuntuu sipaisuna iholla. 1400-luvun katto kohoa korkealle ja saa henkäisemään. Lampettien ja kynttiläkruunujen vahakynttilävalaistus vaihdettiin vuonna 1863 kaasuvälöön ja siitä aikanaan sähkövalaistukseen. Siitä ja eteisen info-pisteestä huolimatta tulee tunne astumisesta keskiajan maailmaan. Jos olisin kastamaton ja todella keskiajalla, tämän pidemmälle minulla ei olisi lupa mennä.



Valokuva: Anu Alatalo

Kirkkosalissa matkalla halki maailman

Monumentaalin ja koristeellisen sisänäkymä vastaa barokin ajan arkkitehtuurin ihanteita. Jo ovella iskee pienuuden tunne. Kirkkosalilla on kokoa 1 044 m² ja sinne mahtuu 900 henkeä (koko kirkkoon 1 200). Katon tähtiholvit kaartuvat 24 metrin korkeudelle. Ne ovat neljän miehen tekemiä vuodelta 1466.



Valokuva: Anu Alatalo

Katse kiinnittyy monen kymmenen metrin päässä sijaitsevaan alttaritauluun, saarnatuoliin, kiviseen käytävään ja pylväsriveihin, jotka erottavat keskilaivan sivulaivoista. Laiva muistuttaa seurakunnan olevan matkalla



Valokuva: Anu Alatalo

halki maailman kohti taivasta, jota pääkuori edustaa.

Protestanttisuuden vaikutuksesta jokaisen tuli saada lukea Jumalan sana eli Raamattua omalla

äidinkielellään. Myös puhuttu sana sai jumalanpalveluksissa aiempaa keskeisemmän roolin. Tarvittiin istuimia kuulijoille sekä saarnatuoli. Kirkkoon tehtiin käsityöläislehterit ja lukittavat istuinalueet, jotka kukin osti omaan käyttöönsä. Vasta vuonna 1884 tuomiokirkko sai kaikille avoimet ja maksuttomat istuimet. Kauniisti kaiverretut puupenkit ovat yhä käytössä. Ne ovat myös yllättävän mukavat istua.



Valokuva: Anu Alatalo



Valokuva: Anu Alatalo

- Vuonna 1837 C. L. Engel suunnitteli saarnatuolin ja koristeveistäjä Carl Wennerström veisti
- Alkuperäinen väri palautettiin 1970-luvun remontissa
- Kirkonpenkkejä korkeammalla, jotta seurakunta näkee ja kuulee saarnaajan paremmin myös lehtereillä
- Kaikukatos säätelee saarnaajan äänen kuulumista kirkkosaliin

Keskiajan käytännön mukaisesti lähellä kirkkosalin pääovea sijaitsee

kalkkikivinen kasteallas. Altaan rosoisessa pinnassa on yhä satojen vuosien jälkeen nähtävillä Pyhän Kolminaisuuden symboleina apilanlehtikaaria, medaljonkeja ja nelilehdykköjä. Altaan suun ympyrämalli kuvastaa jatkuvuutta, täydellisyyttä ja taivasta.



Valokuva: Anu Alatalo

Symbolien on sanottu olevan uskonnon äidinkieltä, joka ammentaa aiheensa Raamatusta, muiden uskontojen symboleista ja eri maiden kansanperinteestä. Kristillisiä symboleita alettiin

käyttää ankarien vainojen aikana kristinuskon ollessa kielletty ensimmäisten vuosisatojen aikana jKr. Tuolloin salaiseen jumalanpalveluspaikkaan voitiin ohjata esim. Kristusta kuvaavan kalasymbolin avulla. Myöhemmin kuvista tuli niin sanottu köyhien Raamattu, kun ihmisten ajateltiin oppivan latinankielisissä jumalanpalveluksissa Raamatun kertomuksia kuvien kautta. Tuolloin Raamattuja oli vain papistolla.



Valokuva: Anu Alatalo

Tuomiokirkossa köyhien Raamattua on pieninä palasina siellä täällä, hyvin maltillisesti.

keskilaiva = *kirkkosali*

krusifiksi = *ristiinnaulittua Kristusta esittävä kuva tai veistos*

pääkuori = *yleensä kirkkorakennuksen itäpäädyssä sijaitseva osa, jossa on alttari sekä mahdollisesti muita tiloja; voi olla erotettu kirkkosalista korokkeella, kirkon arvokkain paikka*

ruode = *suippenevan rakenteen pitkittäinen tukikaari; holvivaippojen välissä ovat niitä kannattavat kaaret, ruoteet*

sivulaiva = *kirkkosalin sivuilla, pylväsrivien takaiset alueet*

tähtiholvi = *gotiikalle tyypillinen ruodemäärältään suurempi ristiholvi, jossa ruoteet muodostavat tähtikuvion; goottilainen tyylisuunta korosti uskonnollisuutta.*

Katoliset pyhimyskappelit varakkaiden hautakappeleiksi

Katolisessa kirkossa palvottiin ja rukoiltiin myös pyhimyksiksi julistettuja kuolleita ihmisiä. Näille tehtiin alttareita ja niitä varten kappeleita kirkon sivulaivoihin. Uskonpuhdistuksen myötä palvonta ja avunpyynnöt kohdistettiin jälleen yksin sinne minne kuuluukin eli Jumalalle, ja pyhimyskappeleita ruvettiin myymään hautapaikoiksi. Vain rikkaimmilla oli varaa tähän. Esimerkiksi Pyhän Laurin kappeli ostettiin 2.5.1641 Tottin hautapaikaksi 500 tynnyrillä viljaa.

Tuomiokirkkoon on haudattu tuhansia vainajia aina vuoteen 1784 saakka, jolloin se hygieniasyistä kiellettiin. Suurin osa on haudattu lattian alle avautuviin hautaholveihin, joissa on hyllyjä arkuille. Vain



Valokuva: Anu Alatalo

muutamien lopullinen hautapaikka on maan päällä, esimerkiksi Kaarina Maununtyttären jäännökset koristeellisessa sarkofagissa. Restaurointitöiden aikana arkkuja on hämmästyen aukaistu. Toisissa arkuissa ruumiit olivat säilyneet hyvin satoja vuosia kauniine silkki- ja samettivaatteineen ja peittoineen. Toisissa arkuissa on ollut vain tomua, joissain lisäksi luita tai luunkappaleita. Vaikuttavissa hautamuistomerkeissä on runsaasti kristillistä symboliikkaa sekä lohdutukseksi ja rohkaisuksi tarkoitettuna Raamatunjakeita hakattuina tai maalattuina kiveen.

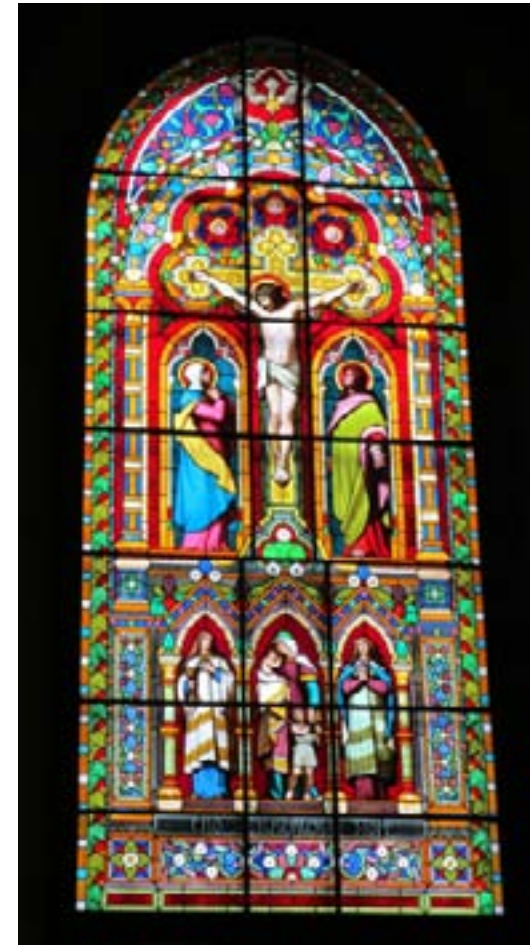


Valokuva: Anu Alatalo

Kappeleiden mustat takorauta-aidat ovat kirkon yksittäisistä esineistä arvokkaimpia, sillä ne ovat säilyneet vuosisatojen aikana kirkon paloissa parhaiten. Vanhin on Tavastin kappelin aita, joka on vuodelta 1425. Eri aidoissa ja porteissa on taottuina kristillisiä symboleina ja teksteinä esimerkiksi Kristusta kuvaava Juudan leijona, Pyhää Kolminaisuutta kuvaavat triquetra eli apilasolmu sekä versovista oksista tehty kolmio, Pietarin avaimet, Paavalin miekka ja onpa yhdessä virren säkeitäkin.



Valokuva: Anu Alatalo



Valokuva: Anu Alatalo

- Tehty Saksassa
- 1875 paikoilleen
- ”Kristus ristillä”
- Neitsyt Maria, Jeesus ja apostoli Johannes
- Usko, rakkaus ja toivo -hahmot
- Tekstit: tro, kärlek, hopp
- Pyhän Hengen kyyhkynen
- Lasimaalausten tarkoitus on myös luoda pyhyden tunnelmaa himmeällä hohteellaan



Valokuva: Anu Alatalo

Lähtökohtana Ilmestyskirjan kuvaus Jumalan valtaistuimen ääressä seisovista olennoista (Ilm. 4:7)

Matteus = ihminen, koska evankeliumi alkaa Kristuksen sukuluettelolla kasvatti-isänsä Joosefin puolelta Aabrahamiin asti

Markus = leijona, koska evankeliumi alkaa Johannes Kastajalla eli ”huutavan äänellä erämaassa” ja leijonat karjuvat

Luukas = härkä, koska evankeliumi alkaa temppelistä, jossa uhrattiin



Valokuva: Anu Alatalo



härkiä

Valokuva: Anu Alatalo

Johannes = kotka, koska evankeliumi alkaa Jumalan Sanasta, Jeesuksesta, taivaassa; kotka kykeni lentämään lähimmäs taivasta kuulemaan Jumalan Sanaa

Kaikkien pyhien kappeli ja pääkuori vihittiin käyttöön vuonna 1485

Kahdeksankulmaisen tornimaisen kappelin nimi viittaa katoliseen aikaan, jolloin kuorin puoliympyrän muotoisissa sivukomeroissa säilytettiin tärkeimpiä pyhänjäänöksiä. Pääalttari oli alun perin saarnatuolin luona, mutta siirrettiin vuonna 1649 nykyiselle

paikalleen ja on keskiaikaiseen tapaan idässä, jotta ikkunoista loistaa nousevan auringon valo kappeliin. Tämä viittaa Jeesuksen Kristuksen ylösnousemukseen ja Jeesukseen maailman valona. Luku kahdeksan symboloi uudestisyntymistä (Hengessä), tuomiopäivää, ylösnousemuksen päivää, loputonta päivää taivaan valtakunnassa seitsemänpäiväisten viikkojen jälkeen. Kahdeksan esiintyy kirkossa kattoholvien lisäksi



Valokuva: Anu Alatalo

esimerkiksi kahdeksanterälehtisinä kukkina.

Alttaritaulusta (kuva sivulla 28)

- Vuonna 1836 ”Kristuksen kirkastuminen”
- Korostaa Jeesuksen jumaluutta
- Matt. 17 ja Mark. 9
- Ruotsin hovi-intendentti ja aikansa arvostettu ja tuotteliain alttarimaalari Fredrik West maalasi
- Vaikutteita Rafaelin maalauksista
- Ruotsalainen arkkitehti Carl Gustaf Blom Carlsson suunnitteli kehyksen
- Ruotsalainen ornamenttikuvanveistäjä Carl Wennerström veisti kehyksen

Kirkkovuoden värit ja ehtoollisvälineet

Tavallisena arkipäivänä kirkkotekstiilejä ei ole paljon näkösällä. Kultakoristeisessa saarnatuolissa roikkuu vaaleasävyinen liina, ja alttareita koristavat valkoiset pitsireunuksiset liinat, jotka kauempaa katsottuna

tuovat muistojen kätköistä mieleen isoäidin pöytäliinat. Läheltä katsottuna näkee, että alttariliinoiden reunassa on nyplätyn näköinen ristikuviointi. Alttarikatteet ovat pehmustettuja ja päällystettyjä punaisella sametilla. Tuomiokirkon kirkkotekstiilit on tehnyt tekstiilitaiteilija Dora Jung kahdessa erässä: Vuonna 1965 valmistuivat antependiumit, kasukat, kalkkiliinat ja kirjaliinat liturgisissa väreissä. Vuonna 1979 oli toisen sarjan vuoro, kun kirkon korjaustyöt valmistuivat. Vain saarnatuolin kirjaliina on jouduttu uusimaan vuonna 2013 varkauden vuoksi tekstiilitaiteilija Marja Eivolan työllä.

Kirkkotekstiilien liturgiset eli kirkkovuoden värit ovat luterilaisessa kirkossa tärkeitä, ja ne vaihdetaan kirkkovuoden pyhien aiheiden mukaan. Pyhäpäivän liturgista väriä käytetään yleensä koko seuraavan viikon ajan. Nämä värit ovat alkuisin katolilaisuudesta, erään paavin ideasta 1200-luvulta. Vuonna 1570 toinen paavi teki täydellisemmän värijärjestelmän:

valkoinen väri = Jumala (Isä), Kristus, usko, puhtaus, viattomuus, neitsyys, juhla, loisto, pyhyys, ilo, kiitos, taivaan enkelit, pyhät eli Jeesukseen uskovat ihmiset

vihreä väri = toivo, iankaikkinen elämä, kasvu, arki

violetti/tummansininen

väri = katumus, nöyryys, syntien tunnustaminen, odotus, valmistautuminen

punainen väri = Pyhä Henki, rakkaus, inkarnaatio, kärsimys, marttyyrius, tuli, veri, tunnustus

musta = murhe, suru, katoavaisuus, kuolema

Tuomiokirkon vihkiristikoristeiset ehtoollisvälineet ovat vuodelta 2000, jolloin tuli 700 vuotta pyhäkön käyttöön vihkimisestä. Hopeaseppä Aino Vepsäläinen käytti työssään kirkon puretusta kattokuparista talteen otettua kultaa ja hopeaa. Välineissä on kaiveruksena latinankielinen teksti: Ecclesia Aboensis Anno Domini 2000.

aboensis = turkulainen

alba = messupaita; luterilaisen kirkon papin perusvaate jumalanpalveluksessa, jota ehtoollisen jakajat, aikuisena kastettavat ja konfirmoitavat myös käyttävät; alba on kreikkaa ja tarkoittaa valkoista

Anno Domini = Herran vuonna

antependium = alttariliina

ecclesia = kirkko

kasukka = luterilaisen papin alban päällä ehtoollisjumalanpalveluksessa; iso koristeltu telttamainen arvokas kangaskappale, jonka keskellä on pääntie; kuvaa Jumalan kaikenpeittävää armoa, muistuttaa kärsivän Kristuksen viittaa; liturgiset värit, selässä ristikuvio muistuttamassa ehtoollispöydän todellisesta Isännästä

kalkki = ehtoollismalja; yhteismalja tai malja, josta viini kaadetaan pikareihin

kalkkiliina = liturgisia värejä noudattava, mahdollisesti symbolein koristeltu, liina, jolla peitetään malja ja leipälautanen niiden kuljetuksen ajaksi sekä jumalanpalveluksessa silloin, kun ne eivät ole käytössä

kirjaliina = saarnatuolin kirjatelineessä oleva, mahdollisesti

symbolein koristeltu liina; liturgiset värit

vihkiristi = ympyrän sisällä oleva nelisakarainen ristimaalaus, joita on keskiajan kirkkojen seinissä; kirkon vihkimisessä piispa teki kirkon seiiniin pyhitetyllä öljyllä 12 ristinmerkkiä 12 apostolin symbolina, pienissä kappeleissa 4 vihkiristiä 4 evankelistan symbolina

”Musiikki on kaunis ja ihana Jumalan lahja, joka on usein minua liikuttanut ja innostanut saarnaamaan.” – Martti Luther

Jeesus, Jumalan Poika, lauloi Isälle Raamatun mukaan. Musiikki on osa Jumalan palvontaa ja kristillistä taidetta. Tuomiokirkossa urut



Valokuva: Anu Alatalo

ovat olleet uskonpuhdistuksen seurauksena 1600-luvulta lähtien, jolloin seurakuntalauluja ja musiikkia lisättiin tai niiden käyttö aloitettiin kirkoissa. Valtaosa tuomiokirkon soittimista on tuhoutunut paloissa, jolloin tilalle on teetetty aina uudet. Nykyisin kirkossa on neljät urut: kolmet suomalaiset (8, 20 ja 81 äänikertaa) ja yksi saksalainen urkuposetiivi (5 äänikertaa). Kirkkosalin länsioven päällä, urkuparvella, soivat 6 057 pillin voimalla Suomen suurimmat mekaaniset urut. 15 tonnia painava soitin on suomalaista tekoa vuodelta 1980. Sen jyhkeä jyly täyttää akustisesti loistavan kolmilaivaisen kirkon joka sopukan soiden kunniata Jumalalle. ”Doomi” onkin nykyään merkittävä urkukonserttien pitopaikka ja urkumusiikin äänitystila.

Vierailu Turun tuomiokirkossa on elämys – ja joitain konsertteja ja museoaluetta lukuun ottamatta myös ilmainen. Parin euron pääsymaksu ylemmän kerroksen museoon on pieni hinta historiallisten esineiden näkemisestä. Museossa on niiden

lisäksi esillä pienoismalleja ja kuvia kirkon eri rakennusvaiheista. Siivu Suomen katolista ja protestanttista historiaa yksien seinien sisällä, jota ei kannata jättää väliin, jos vierailee tai asuu Turussa.

Suomen tapahtumia tuomiokirkon historiassa:

- 1249/1293–1809 Ruotsin vallan aika Suomessa
 - Suomi osaksi läntistä kristikuntaa, läntisen Euroopan kulttuuria, yhteiskunnallista ja taloudellista järjestystä
 - sotia ja Suomeen kohdistuneita ryöstöretkiä
 - 1200/1300–1523 keskiaika
 - 1523–1617 Vaasa-aika

- uskonpuhdistus

- 1617–1721 suurvalta-aika
 - sotia
 - Turkuun Kuninkaallinen hovioikeus
 - Turkuun Suomen ensimmäinen yliopisto, Turun Akatemia
- 1714–1721 iso viha = Venäjä miehitti Suomea Pohjanmaata lukuun ottamatta
- 1721–1809 vapauden aika ja kustavilainen aika
 - kiinnostus Suomen kieltä ja kulttuuria kohtaan heräsi
 - 1742–1743 pikkuviha ja Turun rauha
- 1809–1917 autonomia Venäjän keisarikunnassa

Lähteet:

Gardberg, C. J., Heininen, S., Welin, P. O. 2000: Kansallispyhäkkö. Turun tuomiokirkko 1300–2000. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.

Hiekkänen, Markus: 3. uudistettu painos: Suomen keskiajan kirkot. Kirjokansi 87. www.finlit.fi

Issakainen, T., Jakonen, T., Kaisti, R., Kiiski, E. 2017: Turun tuomiokirkko. Opas seitsemään vuosisataan. Kirjapaja, Helsinki.

Kaisti, Riikka 2013: Turun tuomiokirkko. Rakkaudella rakennettu. Turun ja Kaarinan seurakuntayhtymän monistamo.

Kanerva, M., Welin, P. O. 1987: Turun tuomiokirkko. Åbo domkyrka. Weilin + Göös, Espoo.

Rinne, Juhani 1929/1958: Turun tuomiokirkko. Otava, Helsinki.

Lindman, Adolf 1890: Muistoonpanoja Turun tuomiokirkosta ja sen muinaismuistoista. J. E. Frendell ja Poika, Helsinki.

Stemp, Richard 2011: Kirkkojen ja katedraalien kieli. Mitä kirkkojen arkkitehtuurin ja taiteen yksityiskohdat kertovat. Kustannusosakeyhtiö Nemo, Helsinki.

<http://edu.turku.fi/tiimalasi/kirkonvaikutusvalta.html>

<https://www.hameenlinnanseurakunnat.fi>

www.peda.net

<https://www.slideshare.net/atihinen/taidehistoria>

www.turuntuomiokirkko.fi

<http://www.verkkopolku.net/view.php?asiakas=kirkkohistoria&pageid=9>

Wikipedia

Valokuvien selitykset:

s. 24: Turun tuomiokirkko

s. 26: Lähetyskynttelikkö

s. 27 a: Kirkkosali näkymä pääkuoriin päin

s. 27 b: Kirkkosalin katon tähtiholvaus

s. 28 a: Pääkuorin pääalttari

s. 28 b: Pääkuorin kattomaalaus

s. 29 a: Saarnatuoli

s. 29 b: Kastemalja lähellä länsieteistä

s. 30: Yksi sivukappeleista

s. 31: Luukku hautaholviin

s. 32 a: Tavastin kappelin takorauta-aitaa

s. 32 b: Tottin hautamuistomerkki

s. 33: Lasimaalaus Tavastin kappelissa

s. 34 a: Yhden evankelistan symboli kattomaalaus

s. 34 b: Seinämaalaus Noli me tangere

s. 35: Seinämaalauksessa kaksi apostolia

s. 36: Pääkuorin sivukomeroiden maalauksia Jeesuksen elämästä

s. 39: Pääurut kirkkosalissa



Valokuva: Anu Alatalo